

Stefan Glasbergen

Rombout
Verhulst
1624-1698

W BOOKS

BEELDHOEWER IN DE LAGE LANDEN

Inhoudsopgave

INLEIDING 8

- Het jaarfeest 10

WIE WAS

ROMBOUT VERHULST? 18

- Een Zweedse architect op bezoek 19
- Terwesten 20
- Negentiende-eeuwse biografen 21
- Vlaamse kunsthistorici 22
- Obreen en Van Notten 23
- Moderne kunsthistorici over Verhulst 25

MECHELEN 1624-1646 30

- Een verscheurd land 31
- De Spaanse Furie 33
- De Engelse Furie 35
- Alessandro Farnese 36
- Huidenvetters 37
- De Sint-Romboutskathedraal 39
- Het Twaalfjarig Bestand 40
- De contrareformatie 42
- Rubens 43
- Rombout en Rubens 44
- De Grootsschool 47
- De drie Romboutsen 48
- In het atelier 49
- Italië 55

AMSTERDAM 1646-1658 62

- Vlaanderen aan het IJ 63
- Vrede van Münster 64
- De aanslag op Amsterdam 66
- SPQA 68
- Jacob van Campen 69
- Aert Quellien 70
- Het verdwenen portret 71
- Marmer 72
- De Vierschaar 75
- De stilzwijgendheid 76
- Adam en Eva 78
- Rijzende ster 81
- Trouw 92
- Venus 96

- De Oranjezaal 100
- De Eerste Engels-Nederlandse Oorlog 104
- Van Galen en Tromp 105
- De Vrede van Westminster 110
- Willem van Oranje 118
- Octrooi 126
- Heldenverering 126
- De ivoren madonna 131
- Venus en Mars 132
- De buste van Quellinus 135
- Hans Verkest 141
- Een epitaaf voor Van Campen 142

LEIDEN 1657-1663 148

- Een nieuw begin 149
- Het classicisme van Arent van 's-Gravesande 151
- De Waag 152
- Willem van der Helm 155
- Steenaankoop 155
- De Boterhal 161
- De schuttersdoelen 163
- Huis Halfweg 163
- De burchtpoort 166
- Pesthuis 169
- Een epitaaf voor Van der Werff 172
- Nieuwe grafmonumenten 180
- Buste van een onbekende man 185
- Willem van Liere 186
- Twee terracottabustes 196
- Hugo de Groot 197

DEN HAAG 1663-1698 202

- De hofstad 203
- Nieuwe zeeoorlogen 205
- De bisschop van Münster 208
- Twee medaillonportretten 209
- Verhulst of Van Bossuit? 212
- De Zijlpoort 213
- Het Tevelingshofje 216
- Een druk atelier 217
- De assistenten en leerlingen van Verhulst 219

- 1669 220
- Oud Eik en Duinen 228
- De familie Thibaut 229
- Kortenaer 232
- Niemand wordt door luiheid onsterfelijk 237
- Van der Zaan 239
- Hij die goed leeft, sterft ook goed 241
- De wapenschilden 243
- Oorsprong vergissingen 244
- Restauraties 246
- De bokaal 248
- Jacob van Reigersberg 250
- Het huis van Doudijns 255
- Tuinbeelden 255
- Adriaan Clant 273
- Het Rampjaar 281
- Afloop van het Rampjaar 284
- Een buste van Spinoza? 285
- Willem Joseph van Ghent 286
- Dodenmaskers 291
- Isaac Sweers 294
- Antonio Lopes Suasso 298
- De schrik van de Grote Oceaan 301
- De Evertsen broers 318
- De Prinsegracht 323
- Glorious Revolution 328
- De laatste opdrachten van Verhulst 330
- De testamenten 331
- De afwikkeling van de erfenis 334
- Het vermogen van Verhulst 335

EPILOOG 340

- Dankwoord 343
- Noten 344
- Literatuur 360
- Naamregister 367
- Bijlagen 372
- Colofon 384

Inleiding

De Republiek der Verenigde Zeven Nederlanden beleefde in het derde kwart van de zeventiende eeuw onbetwistbaar een hoogtepunt. Mannen als Maarten Tromp en Michiel de Ruyter lieten zich gelden als opperbevelhebbers van de Nederlandse oorlogsvloot. Benedictus de Spinoza en Pieter de la Court schreven wereldberoemde werken over staatkundige, economische en religieuze vrijheid. Jacob Cats, Constantijn Huygens en Joost van den Vondel schreven hun mooiste gedichten en schilders als Rembrandt van Rijn, Johannes Vermeer en Frans Hals schilderden hun beste werken. De zeventiende eeuw was voor de Republiek enerzijds een periode van economische voorspoed en welvaart. Ook de wetenschap en de kunsten beleefden onmiskenbaar een hoogtepunt. Anderzijds was het ook een periode van politieke conflicten, slavernij en oorlog. Toen Rombout Verhulst, de hoofdpersoon van dit verhaal, in 1624 te Mechelen werd geboren, was de Nederlandse Opstand (ook wel bekend als de Tachtigjarige Oorlog) nog volop in gang. Het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) was net afgelopen en met name in de Zuidelijke Nederlanden werd tijdens zijn jeugd fel gevochten tussen de troepen van de opstandige Republiek en die van het Spaanse Rijk. Verhulst woonde in Amsterdam toen dit conflict in 1648 met de Vrede van Münster werd beëindigd. Hij aanschouwde daar met zijn eigen ogen de economische bloei die de stad op dat moment doormaakte. Verhulst zou de rest van zijn leven in de Republiek blijven en maakte in die periode drie van de vier Engels-Nederlandse oorlogen mee. De derde Engels-Nederlandse Oorlog (1672-1674), die in het Rampjaar begon, springt daarbij het meest in het oog. Naast een zeeoorlog met Engeland kreeg de Republiek in dat jaar ook te maken met invasies over land van Frankrijk en de Duitse staten Münster en Keulen. Verhulst woonde

op dat moment in Den Haag en was daar zeer waarschijnlijk ooggetuige van de lynchpartij waarbij de gebroeders De Witt werden vermoord. De praalgraven die Verhulst voor allerlei gesneuvelde zeehelden maakte, zijn stille getuigen van de oorlogen die hij zelf heeft meegemaakt. Ook de machtsstrijd die zich in de zeventiende eeuw voltrok tussen de regenten en de Oranjes, maakte hij van dichtbij mee. Kort na zijn aankomst in Amsterdam resulteerde deze machtsstrijd in het eerste Stadhoudersloze Tijdperk, maar hij was ook getuige van de beëindiging daarvan in het Rampjaar 1672. Verhulst zat dankzij zijn werk als beeldhouwer opvallend vaak dicht bij het vuur. Hij ontwierp het grafmonument voor Adriaan Clant tot Stedum, een van de Nederlandse onderhandelaars bij de Vrede van Münster. Hij was de belangrijkste ontwerper en uitvoerder van grafmonumenten voor hooggeplaatste militairen, zoals Tromp en De Ruyter, en stond in die hoedanigheid in nauw contact met leden van de Staten-Generaal, die dikwijls als opdrachtgever voor dit soort monumenten optraden, en met de nabestaanden van deze vlootvoogden. Hij leverde werk voor het symbool van de macht van de regenten, het nieuwe stadhuis op de Dam (thans het Paleis op de Dam), maar tegelijk ook voor stadhoudelijke paleizen als Huis ten Bosch en Paleis Soestdijk. Het verhaal van Rombout Verhulst gaat daarom over meer dan alleen zijn artistieke prestaties. Het is ook een geschiedenis van een migrant die in een jonge natie, die verscheurd werd door interne en externe conflicten, wist op te klimmen tot de absolute top in zijn vakgebied en de hoogste kringen in de Republiek. Zijn verhaal begint in zijn geboortestad Mechelen en voert ons vervolgens langs zijn andere woonplaatsen: Amsterdam, Leiden en Den Haag.

< 001 Rombout Verhulst (toegeschreven aan), *Houten modellen van wenende kinderen met schedel*, 1650-1664 (detail). Hout (eiken), hoogte: 79 cm; breedte: 68,2 cm; diepte: 10,5 cm. Collectie Amsterdam Museum. Foto: Monique Vermeulen.

HET JAARFEEST

Op 21 oktober 1654 vierden de Amsterdamse kunstenaars, verenigd in het Sint-Lucasgilde, in de Sint-Jorisdoelen hun jaarfeest.¹ De datum was niet toevallig gekozen. De evangelist Lucas, waar het gilde naar vernoemd was, zou volgens de overlevering de heilige maagd Maria met het kind Jezus naar het leven hebben geschilderd. Om die reden werd Lucas vereerd als de patroonheilige van schilders en beeldsnijders. Zijn feestdag werd volgens de traditie in oktober gevierd. Tijdens de reformatie probeerden de protestanten de viering van de naamdagen van dit soort patroonheiligen uit te bannen. In het geval van Lucas lukte dat maar matig. De reformatie mocht er dan wel voor gezorgd hebben dat veel Amsterdammers zichzelf niet langer katholiek noemden, maar sommige katholieke gewoontes bleken stevig in de cultuur van de jonge Republiek verankerd. De stad Amsterdam behield de drie Andreaskruizen in haar stadswapen en de kunstenaarsgilden die de naam van Lucas voor de reformatie al droegen, zoals dat van Haarlem, behielden die naam. In andere steden waar in de loop van de zeventiende eeuw voor het eerst een kunstenaarsgilde werd opgericht, werden ze steevast naar Lucas vernoemd. Dat gebeurde bijvoorbeeld in Den Haag, Leiden en dus ook in Amsterdam. Reformatie of geen reformatie, de kunstenaars hechtten waarde aan hun tradities en in het bijzonder aan hun patroonheilige. Zo kon het gebeuren dat de kunstenaars van Amsterdam, op dat moment misschien wel de ongekroonde protestantse hoofdstad van Europa, de naamdag van een katholieke heilige vierden. Alhoewel deze viering verder een uitgesproken seculiere bedoening was (er werd na de reformatie bijvoorbeeld geen kerkbezoek meer afgelegd) zal de katholieke Vlaming Rombout Verhulst dit soort avonden toch gewaardeerd hebben.

Amsterdam liep in die dagen vol met migranten uit alle uithoeken van Europa. Er waren Duitsers die zich als nieuwkomers in de stad hadden gevestigd. Ze waren op de vlucht voor het geweld van de Dertigjarige Oorlog (1618-1648) dat hun thuisland verscheurde. Er woonden Vlamingen en Walen uit de Zuidelijke Nederlanden, Hugenoten uit Frankrijk en Joden die afkomstig waren uit Spanje of Oost-Europa. De Nederlandse schepen die uit Amsterdam vertrokken, werden voor een belangrijk deel bemand met zeelui uit Scandinavië. Al deze immigranten hadden één ding gemeen: ze werden aangetrokken door de economische bloei en relatieve religieuze tolerantie die de Republiek op dat moment kenmerkten. In Amsterdam

bouwden ze hun eigen kerken en synagogen en bleven ze onderling vaak hun moedertaal spreken. Voor migranten met een katholieke achtergrond was dat lastiger dan voor migranten met een andere religieuze achtergrond. De meeste religieuze groeperingen kregen in Amsterdam toestemming om gebedshuizen te bouwen. Voor de katholieken lag dat na de reformatie en de Nederlandse Opstand anders. Zij moesten zich behelpen met schuilkerken. Al bestaande katholieke kerkgebouwen werden nu gebruikt voor de protestantse erediensten en kloosterkerken kregen seculiere functies. Amsterdam mocht dan de naam hebben een tolerant bolwerk te zijn, voor het katholieke deel van de bevolking viel dat toch enigszins tegen.

De kunstenaars van het Amsterdamse Sint-Lucasgilde kwamen bij elkaar op de bovenverdieping van het Waaggebouw in de voormalige Sint Antoniespoort aan de Nieuwmarkt in het centrum van Amsterdam. Boven een van de toegangspoorten staat nog altijd *S' LUCAS GILD* te lezen (afb. 2). Daarboven is een steen uitgehouwen waarop een afbeelding van Lucas te zien is. Met een ganzenvaar schrijft hij aan zijn evangelie. Aan zijn voeten ligt het symbool waarmee Lucas wordt vereenzelvigd: een gevleugelde stier. De stier wordt in het Oude Testament beschouwd als een offerdier en is op die manier een voorafspiegeling van het offer van Christus. In het waaggebouw waren meerdere gilden gehuisvest. Naast de schilders waren dat de smeden, de metselaars en de chirurgijns. Het gebouw herbergde ook het anatomisch theater. Dat was de plek waar het chirurgijns-gilde één keer per jaar een openbare ontleding organiseerde. Rembrandt was er in 1632 getuige van geweest toen hij de opdracht kreeg om de *Anatomische les van Dr. Nicolaes Tulp* te schilderen. Op de benedenverdieping was de Waag zelf te vinden. Het waaggebouw was heilige grond voor Verhulst. Amsterdam was op dat moment op het gebied van de kunsten een van de meest toonaangevende steden in de wereld. Het reservoir aan talentvolle kunstenaars was er enorm en het leeuwendeel van hen was lid van het Sint-Lucasgilde. Ze kwamen allemaal in het waaggebouw bij elkaar. Dichter bij het vuur kon je bijna niet zitten.

Het vieren van de Lucasdag was een jaarlijks terugkerend ritueel. Op deze dag, of aan de vooravond ervan, werd in de meeste steden het nieuwe gildebestuur benoemd of gekozen, en werd er daarna gemeenschappelijk getafeld. In 1653 was deze bijeenkomst in Amsterdam al uitgegroeid tot een grote manifestatie. Ter gelegenheid van de Lucasdag werd er op 20 oktober een grote maaltijd aangericht in de Sint Jorisdoelen (het waaggebouw was hiervoor te klein),

waaraan ongeveer honderd gasten deelnamen. We weten alleen van Joost van den Vondel zeker dat hij aanwezig was (hij werd die avond gehuldigd), maar het is zeer waarschijnlijk dat ook Verhulst bij deze festiviteiten van de partij was.² Een gedicht van Vondel, dat hij waarschijnlijk tijdens deze gelegenheid onder de tafel doorspeelde aan de schilder Govert Flinck, laat zien hoe het er tijdens dit soort festijnen aan toe kon gaan.

‘Govert! – Ick verschrick van kampen,
Vechten, drincken en slampampen,
Razen, buldren, trappen, trampen,
Maag en darmen vol te stampen
Bij de keers of bij de lampen!
Hieruit spruyten duizend rampen:
Hoofdpijn, zinkingen en dampen,
Zenuw-krimpingen en krampen. –
Wilt ghij blijven? – Ick ga schampen.’³

De viering van 1654 was zo mogelijk nog grootser. Er viel in de oktobermaand van 1654 misschien ook wel meer te vieren dan in andere jaren. De vijanden van de Republiek leken als sneeuw voor de zon te verdwijnen. In 1648 was er, na tachtig jaar oorlog, in Münster vrede met Spanje gesloten en werd de Republiek internationaal als een zelfstandige staat erkend. In april 1654 werd ook nog eens het Verdrag van Westminster getekend, waarmee de Eerste Engels-Nederlandse oorlog (1652-1654) werd beëindigd. Voor deze laatste vrede was een zware prijs betaald. De Republiek, en Amsterdam in het bijzonder, maakte in de zeventiende eeuw een ongekende bloeiperiode door. Toch had de economie van de Republiek flink onder dit conflict geleden. De Britten hadden honderden Nederlandse handelsschepen buitgemaakt. Tot overmaat van ramp sneuvelde de immens populaire opperbevelhebber van de vloot, Maarten Tromp, in de laatste zeeslag van de oorlog. De kooplieden en regenten van Amsterdam zullen maar wat blij geweest zijn dat dit conflict beëindigd werd en de handel weer hervat kon worden. Niemand kon op dat moment vermoeden dat er nog drie zeeoorlogen met Engeland zouden volgen.

Ook op politiek gebied ging het de Amsterdamse regenten in 1654 voor de wind. De regenten hadden in de decennia daarvoor in de monarchale ambities van de Oranje-stadhouders een steeds grotere bedreiging gezien. Stadhouders Willem II van Oranje had in juli 1650 een gewapende staatsgreep ondernomen, die als doel had om de macht van het gewest Holland te breken. Er waren

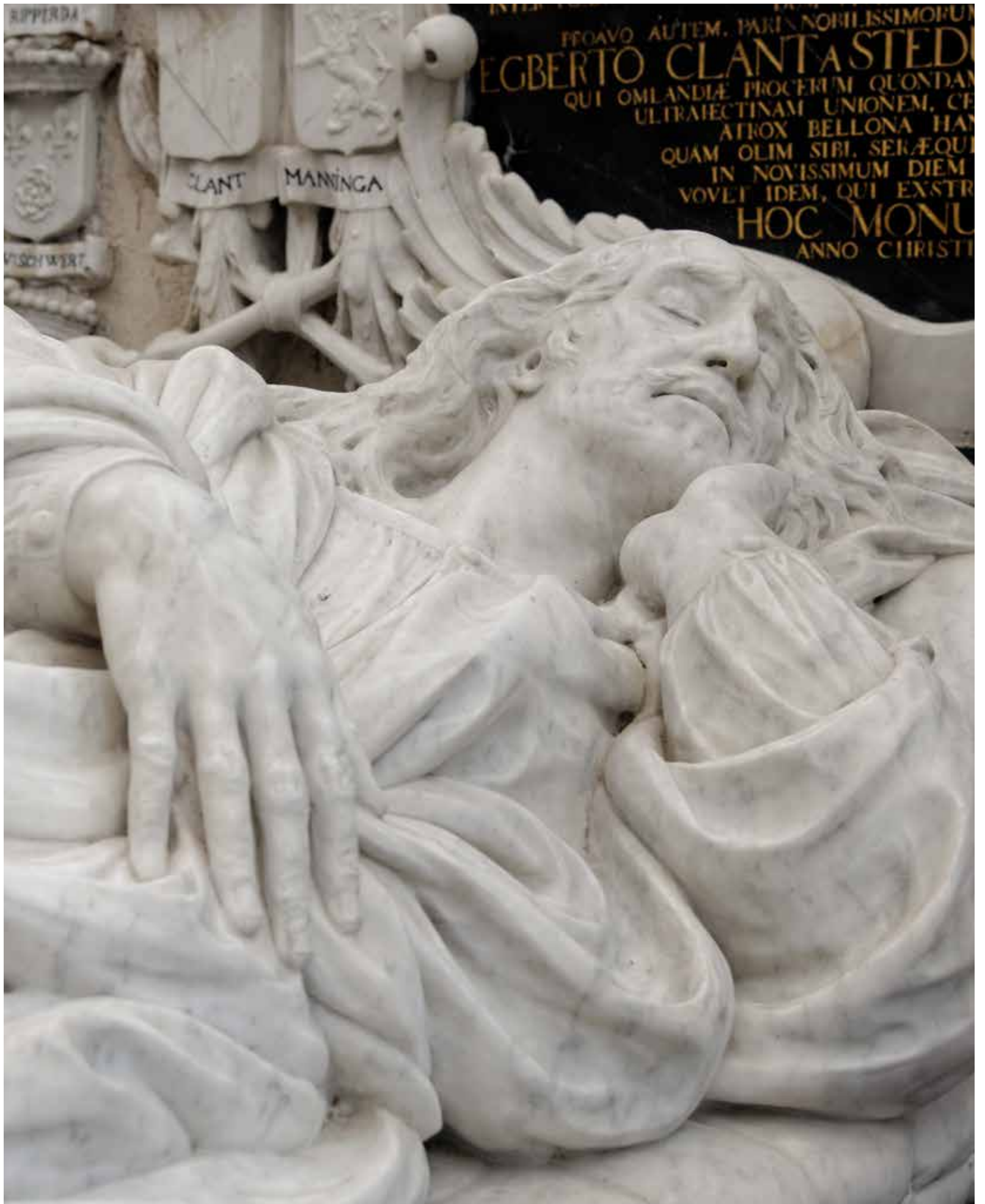

002 Johan Martinus Anthon Rieke, *Poortje van het Sint-Lucasgilde in de Waag*, 1889. Papier, waterverf, verf, hoogte a/c: 18 cm; breedte a/c: 11,7 cm. Collectie Amsterdam Museum.

in dat jaar zelfs prinselijke troepen voor de poorten van Amsterdam verschenen. De aanval was weliswaar mislukt, maar resulteerde er wel in dat een aantal Amsterdamse burgemeesters het veld moest ruimen. Dit voorval had de regenten in Amsterdam, en in andere delen van het land, duidelijk gemaakt dat ze van de Oranjes als stadhouder moesten zien af te komen. De mogelijkheid daartoe deed zich verrassend kort daarna voor. Stadhouders Willem II kreeg in oktober 1650 na een jachtpartij op de Veluwe last van koorts. Hij bleek kinderpokken te hebben en een paar dagen later was hij dood. Zijn vrouw, de Engelse koningsdochter Maria Stuart, was op dat moment hoogzwanger van zijn erfgenaam. Het jongetje, de latere stadhouder Willem III, werd acht dagen na het overlijden van zijn vader geboren. De regenten realiseerden zich dat zich hier een unieke kans voordeed om de macht van de Oranjes te

PROAVO AUTEM. PARI NOBILISSIMORUM
EGBERTO CLANTASTEDI
QUI OMNIA PROCEPERUM QUONDAM
ULTRAIECTINAM UNIONEM. CE
ATROX BELLONA HAN
QUAM OLIM SIBI. SERÆQUI
IN NOVISSIMUM DIEM
VOLET IDEM. QUI EXSTR
HOC MONU
ANNO CHRISTI

CLANT MANINGA

RIPPERDA

VISCHWERT.

Wie was Rombout Verhulst?

EEN ZWEEDSE ARCHITECT OP BEZOEK

In de moderne tijd is er veel over Rombout Verhulst en zijn kunst geschreven. Tegelijk is er ook een aantal tijdgenoten van Verhulst geweest die zich aan een levensbeschrijving hebben gewaagd. Verhulst kreeg in 1687 de Zweedse architect Nicodemus Tessin op bezoek in zijn atelier in Den Haag (afb. 6). Dat was een bijzonder bezoek. Tessin had namelijk rond 1680 van de Zweedse koning Karel XI de opdracht gekregen om de noordelijke vleugel van zijn paleis in Stockholm te moderniseren. In de ogen van de Zweedse koning was Tessin een logische kandidaat voor deze opdracht. In zijn jeugd had hij al meerdere Europese landen bezocht om daar de kunsten en architectuur te bestuderen. Het hoogtepunt van deze reizen was zijn verblijf in Italië geweest. Hij bestudeerde er de klassieke beeldhouwkunst en was een periode in de leer bij de beroemde barok architect en beeldhouwer Gian Lorenzo Bernini. Bernini was een van de grootste kunstenaars van zijn tijd en Tessin was diep onder de indruk van zijn werk. Karel XI verlangde dat zijn paleis werd ontworpen volgens de modernste architectonische en artistieke inzichten. Tessin maakte daarom in 1687 opnieuw een studiereis: hij ging voor de tweede keer naar Italië. In Parijs kocht hij voor de koning van Zweden allerlei meubilair en andere luxeproducten die voldeden aan de nieuwste Franse mode. Er werd van alles naar Zweden verscheept, van cosmetica tot rijtuigen.¹³ Bij een bezoek aan het paleis van Versailles liet koning Lodewijk XIV de fonteinen aanzetten, een eerbetoon dat normaal gesproken alleen prinselijk bezoek ten deel viel. Vervolgens

bracht hij een bezoek aan de Republiek, waar hij onder andere het atelier van Rombout Verhulst in Den Haag bezocht. In zijn dagboek hield hij tijdens zijn reizen (in het Duits) bij welke kunstwerken hij zag en wat zijn bevindingen daarbij waren. Tessin was bekend met de Republiek en haar kunst. Zijn vader, Nicodemus Tessin de Oudere, had zichzelf in 1647 als student aan de Universiteit Leiden ingeschreven en zal daar logischerwijs dus een tijdje zijn verbleven. Toch kon zijn zoon weinig waardering voor de Nederlandse kunst opbrengen. In zijn dagboeken verhaalt Tessin uitvoerig over schilderijen van Rafaël en Titiaan die hij in Italië had gezien. Ook de Vlaamse meesters Van Dijk en Rubens worden genoemd. Over belangrijke schilders uit de Republiek, zoals Rembrandt of Frans Hals, schreef Tessin echter niets.¹⁴ Het werk van Verhulst maakte ook weinig indruk op hem. Tessin schreef in zijn dagboek dat Verhulst weliswaar moest doorgaan voor de beste beeldhouwer van de Republiek, maar dat 'seine Arbeit gantz schlecht' was. Beeldhouwer Bartholomeus Eggers, een tijdgenoot, collega en concurrent van Verhulst, wordt door hem de beste beeldhouwer genoemd. Ook vermeldde Tessin dat Verhulst nooit in Italië was geweest.¹⁵ Dat was voor een classicus en Italië-liefhebber als Tessin bepaald geen compliment. In de ogen van Tessin en veel van zijn tijdgenoten was Italië, en dan in het bijzonder Rome, de bakermat van de klassieke én moderne cultuur. Met name Bernini, die met zijn werk het uiterlijk van Rome ingrijpend veranderd had, stond bij mannen als Tessin op een voetstuk. Een verblijf in Italië werd daarom als een noodzakelijke voorwaarde geacht om als kunstenaar tot volle wasdom te kunnen komen. Tessin

< 005 Rombout Verhulst, *Grafmonument voor Adriaan Clant tot Stedum*, 1672 (detail). Marmer. Bartholomeüskerk te Stedum. Foto: Bento Smit en Mees ten Hooven.

Mechelen

1624-1646

EEN VERSCHEURD LAND

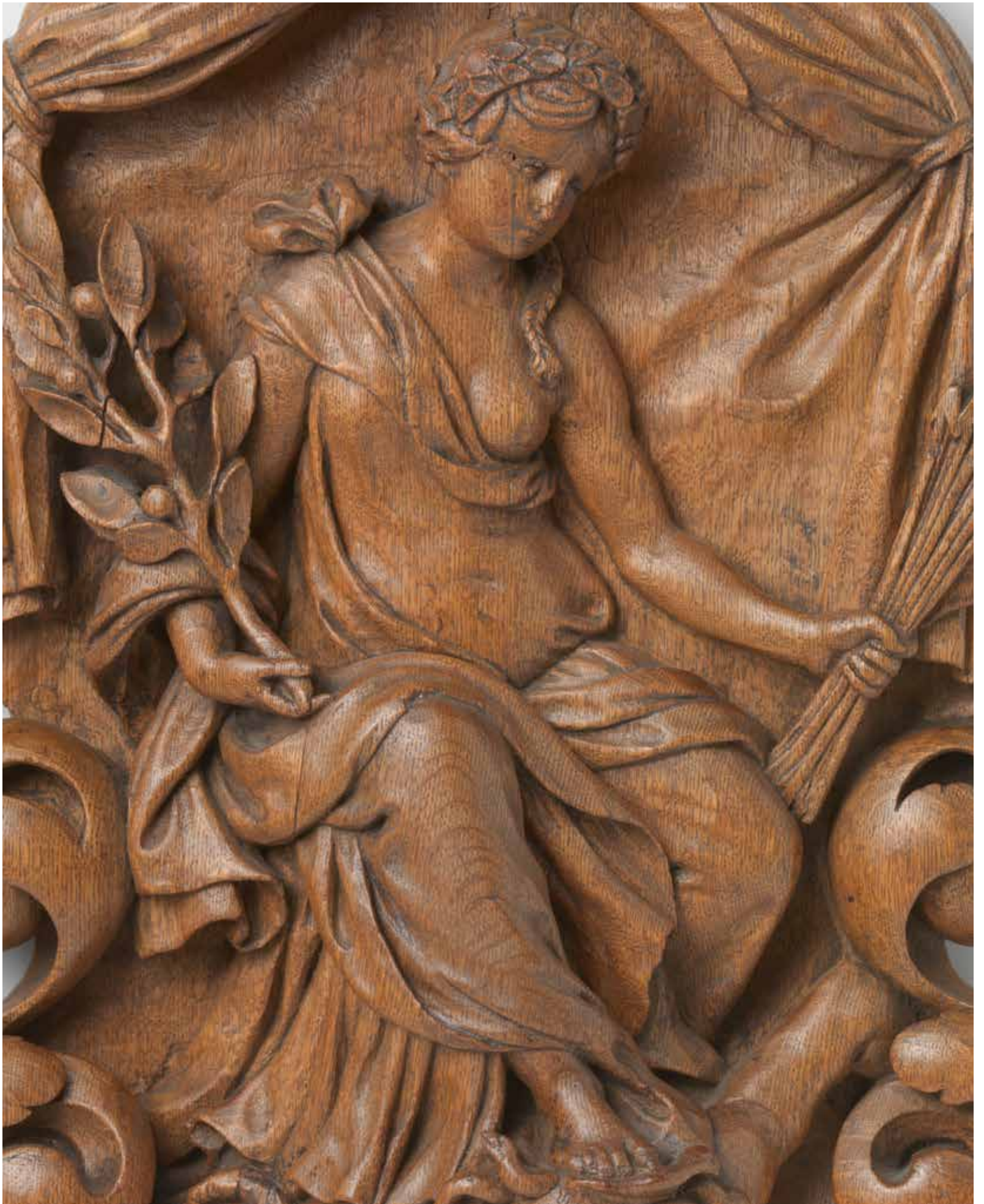
Het verhaal van Rombout Verhulst begint, zoals we in het vorige hoofdstuk zagen, in de Vlaamse stad Mechelen. Rombout was de tweede zoon van zijn ouders Philippe Verhulst en Catharina de Hondt en werd daarom, zoals de traditie dat voorschreef, naar zijn grootvader van vaderskant vernoemd. Het waren duistere tijden. Op het moment dat Rombout geboren werd, was de Nederlandse Opstand al 56 jaar bezig. Zijn ouders en grootouders waren opgegroeid in een land dat verscheurd werd door oorlog. Grootvader Rombout was in 1569 geboren, drie jaar na de Beeldenstorm en een jaar na het uitbreken van de oorlog.

De Nederlanden, of de Lage Landen, besloegen grofweg het gebied dat we tegenwoordig kennen als Nederland, België en Luxemburg. Ze bestonden uit zeventien provincies waarvan Mechelen als zelfstandige heerlijkheid er een was. Deze provincies waren vanaf de veertiende eeuw, een voor een, in het bezit van de Bourgondiërs gekomen. De Habsburgers Karel V en zijn zoon Filips II erfden deze gebieden weer van hen. De Bourgondische hertogen en later de Habsburgse keizers waren naast hertog of keizer ook heer van Mechelen. Nadat Margaretha van Oostenrijk zich in 1507 als landsvoogdes in Mechelen vestigde, begon de stad de allure van een hoofdstad te krijgen. Onder Karel V was Brussel de hoofdstad van de Nederlanden. Hij was

in Gent geboren en opgegroeid en had daarom een zekere sympathie en begrip voor zijn Nederlandse onderdanen. Hij respecteerde hun traditionele opvattingen over de manier waarop het land bestuurd moest worden. Onder de heerschappij van de Bourgondiërs had ieder gewest tot op zekere hoogte zijn eigen afzonderlijke regering gehad. In 1555 deed Karel V afstand van zijn troon en trok hij zich terug in een klooster. Hij verdeelde zijn rijk in twee delen. De oostelijke (Oostenrijkse) delen gingen naar zijn broer Ferdinand en de westelijke delen, waar de Nederlanden onder vielen, naar zijn zoon Filips II. In tegenstelling tot zijn vader was Filips in Spanje opgegroeid. Hij hield niet van de Nederlanden en verbleef tijdens zijn regeerperiode vooral in Madrid. In Brussel liet hij zich daarom vertegenwoordigen door een landvoogd.

Europa werd in deze jaren verscheurd door een strijd tussen de katholieke kerk en een beweging die we tegenwoordig kennen als de protestantse reformatie. De reformatie was in Duitsland begonnen als een hervormingsbeweging die zich verzette tegen de misstanden binnen de katholieke kerk. Volgens de leer van de Duitse hervormer Maarten Luther moest in de katholieke theologie en praktijk alles worden afgeschaft wat in zijn ogen strijdig was met de Bijbel: bedevaarten, processies, de Maria- en heiligenverering, het klooster en het celibaat konden allemaal de deur uit. Alleen door innerlijk geloof, *sola fide*, en het vertrouwen in een rechtvaardige en barmhartige God kon de mens, die sinds de verbanning uit het Paradijs belast was met de erfzonde, zich verzoenen met God. Deze stellingname ondergroef het fundament van de katholieke kerk, omdat zij haar bemiddelende rol tussen gelovige en God overbodig maakte.

< 012 Frans van Hogenberg, *Plundering van Mechelen 1572*, 1572-1574 (detail). Papier, ets, 210 x 280 mm. Collectie Rijksmuseum Amsterdam.

Amsterdam

1646-1658

VLAANDEREN AAN HET IJ

Rombout Verhulst was ongeveer tweeëntwintig jaar oud toen hij in 1646 voor het eerst in Amsterdam opdook. Wat hem precies heeft bewogen om Mechelen voor Amsterdam te verruilen is nooit helemaal opgehelderd. De stevige concurrentie van Faydherbe in Mechelen zal van invloed zijn geweest, maar ook de politieke situatie kan een rol hebben gespeeld. De Republiek was tot 1648 nog steeds in oorlog met Spanje, maar de strijd speelde zich na het aflopen van het Twaalfjarig Bestand vooral onder de grote rivieren af. In Holland, en Amsterdam in het bijzonder, werd al decennialang niet meer gevochten. Dat was in Mechelen en de rest van de Zuidelijke Nederlanden wel anders geweest. De belangrijkste reden om naar Amsterdam te verhuizen zal echter economisch van aard zijn geweest. De stad maakte een ongekeerde economische bloeiperiode door. Wie via het IJ naar Amsterdam voer, zag een woud van masten opdoemen van de honderden schepen die op het Damrak voor anker lagen en die hoog boven de meeste gebouwen in de stad uit torenden. Overal in het centrum stonden pakhuizen die meerdere verdiepingen hoog waren, volgeladen met producten uit alle uithoeken van de wereld. De stad Amsterdam en de Republiek als geheel werden voor een belangrijk deel geregeerd door gefortuneerde kooplieden.

< 025 Rombout Verhulst (toegeschreven aan), *Victoria*, ca. 1650 (detail). Eikenhout met sporen van polychromie, 42 x 34 cm. Collectie Rijksmuseum Amsterdam.

Verhulst was bij lange na niet de enige Vlaming die naar het noorden trok. Nadat het Brabantse Antwerpen in 1585 definitief door de Spanjaarden was ingenomen, blokkeerden Zeeuwse kapers als reactie daarop de Schelde. Antwerpen verloor daarmee haar toegangspoort naar de zee en de economie van de stad stortte in. Veel steden in het tegenwoordige Vlaanderen deelden mee in deze malaise. Tienduizenden mensen vertrokken naar het noorden en dan vooral naar Amsterdam. Ze namen hun handelskennis, kapitaal en cultuur mee. Van de nieuwe poorters kwam tussen 1585 en 1600 bijna de helft uit de Zuidelijke Nederlanden.¹⁰⁵ De migranten zouden de stad binnen één generatie totaal veranderen. Het aantal inwoners lag rond 1600 rond de vijftigduizend. In 1650, kort nadat Verhulst in de stad was aangekomen, waren dat er honderdvijftigduizend! Deze toename was vrijwel volledig te danken aan de toestroom van migranten zoals Verhulst.

Rombout moet erop vertrouwd hebben dat de groei van de stad en de toenemende welvaart uiteindelijk ook zouden resulteren in meer opdrachten voor beeldhouwers. Hij zou gelijk krijgen, maar helemaal vanzelfsprekend was dat niet. In de Zuidelijke Nederlanden was de katholieke kerk traditioneel de belangrijkste opdrachtgever voor schilder- en beeldhouwkunst. De beeldhouwkunst had er in de middeleeuwen een hoogtepunt gekend en kon dankzij de contrareformatie weer op hernieuwde belangstelling rekenen. De hiërarchische structuur van de katholieke kerk kende een rijke bovenlaag van bisschoppen, kardinalen en de paus. Traditioneel hadden zij een groot aandeel in de patronage van de kunsten. In de kathedralen van Vlaamse steden als Mechelen en Gent lieten de leden van de hoge geestelijkheid praalgraven voor zichzelf oprichten door

Colofon

UITGAVE

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com

TEKST

Stefan Glasbergen

VORMGEVING

DeLeeuwOntwerper(s), Den Haag

ISBN & NUR

ISBN 978 94 625 8621 5, NUR 646

DEZE PUBLICATIE IS MEDE MOGELIJK GEMAAKT DANKZIJ

- het Cultuurfonds
- Fonds 1999
- Stichting Andla Fonds
- De Gijselaar-Hintzenfonds
- Stichting Michiel de Ruyter
- Historische Vereniging Oud-Leiden
- Stichting van Well van der Snoek
- Gemeente Leiden

het
Cultuurfonds

FONDS 1999

Anna Gijselaar
M Hintzen
De Gijselaar-Hintzenfonds

stichting
vanWellvanderSnoek

© 2024 WBOOKS ZWOLLE

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Omslag

Rombout Verhulst, *Triton*, 1681. Marmer. Detail uit het grafmonument voor De Ruyter, Nieuwe Kerk te Amsterdam. Foto: Bento Smit en Mees ten Hooven.

Pagina 6

Rombout Verhulst (toegeschreven aan), *Isaak zegent Jacob*, ca. 1650-1675 (detail). Ivoor, 143 x 98 mm. Collectie Liebieghaus Skulpturen-sammlung, Frankfurt am Main, Sammlung Reiner Winkler.

Pagina 7

Rombout Verhulst (toegeschreven aan), *Jozef en Potifars vrouw*, ca. 1650-1675 (detail). Ivoor, 143 x 100 mm. Collectie Liebieghaus Skulpturen-sammlung, Frankfurt am Main, Sammlung Reiner Winkler.

Pagina 16-17

Rombout Verhulst, *Triton*, 1681. Marmer. Detail uit het grafmonument voor De Ruyter, Nieuwe Kerk te Amsterdam. Foto: Bento Smit en Mees ten Hooven.

Pagina 28-29

Rombout Verhulst, *Grafmonument Jan van Galen*, 1656 (detail). Marmer. Nieuwe Kerk te Amsterdam. Foto: Bento Smit & Mees ten Hooven.

Pagina 60-61

Rombout Verhulst, *Maarten Tromp in volledige wapenuitrusting*, 1658 (detail). Oude Kerk, Delft. Foto: Bento Smit & Mees ten Hooven.

Pagina 146-147

Rombout Verhulst, *Praalgraf van Johan Polyander van den Kerckhove*, 1663 (detail). Marmer. Hooglandse Kerk Leiden. Foto: Bento Smit en Mees ten Hooven.

Pagina 200-201

Rombout Verhulst, *Het praalgraf van Michiel de Ruyter*, 1681 (detail). Marmer. Nieuwe Kerk Amsterdam. Foto: Bento Smit & Mees ten Hooven.

Pagina 338-339

Rombout Verhulst, *Praalgraf van Anna van Ewsum en haar twee echtgenoten*, 1669 (detail). Marmer. Nederlands Hervormde Kerk, Midwolde. Foto: Bento Smit en Mees ten Hooven.

Rombout Verhulst

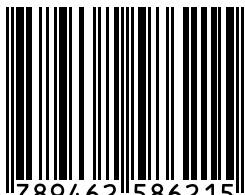
1624-1698

STEFAN GLASBERGEN

Rombout Verhulst (Mechelen, 1624-1698, Den Haag) kon als beeldhouwer de elite van de Noordelijke Nederlanden tot zijn vaste klantenkring rekenen. Hij was de belangrijkste ontwerper en uitvoerder van barokke grafmonumenten voor hooggeplaatste militairen, zoals Tromp en De Ruyter en vooraanstaande figuren zoals Hugo de Groot, Adriaan Clant tot Stedum, een van de Nederlandse onderhandelaars bij de Vrede van Münster, en maakte in Midwolde in opdracht van Anna van Ewsum een praalgraf voor haar echtgenoot Carel Hieronymus van Inn- en Kniphuisen. Verhulst leverde onder meer werk voor het Stadhuis op de Dam, de Waag in Leiden en voor stadhouderlijke paleizen als Huis ten Bosch en Paleis Soestdijk. Als beeldhouwer zat hij opvallend vaak dicht bij het vuur en ontmoette

vrijwel iedereen die er enigszins toe deed. Verhulst was, kortom, een van de meest vooraanstaande beeldhouwers van zijn tijd.

In *Rombout Verhulst (1624-1698) Beeldhouwer in de Lage Landen* geeft Stefan Glasbergen niet alleen een zeer gedetailleerd beeld van het leven en werk van Rombout Verhulst, maar beschrijft hij ook hoe de kunstenaar bewoog binnen zijn netwerk van collega's en opdrachtgevers. Daarmee vertelt deze monografie tevens de geschiedenis van een Vlaamse migrant die in een jonge natie, verscheurd door interne en externe conflicten, wist op te klimmen tot de absolute top in zijn vakgebied en de hoogste kringen in de Republiek.

9 789462 586215